

**Вікторія ГОЛОБОРОДЬКО**

аспірант кафедри  
кримінального права та кримінології  
Дніпровського державного  
університету внутрішніх справ  
(м. Дніпро, Україна)

### **ІСТОРИЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ**

Гарантування рівноправності громадян незалежно від їх національної чи регіональної приналежності є фундаментальною ознакою демократичної правової держави. Проте в реальності цей принцип часто зазнає викликів, пов'язаних із дискримінацією за етнічними або територіальними ознаками. Це створює бар'єри в доступі до правосуддя, освіти, соціального забезпечення та інших сфер суспільного життя. У сучасних умовах глобалізації та регіональної інтеграції актуальним є аналіз історичних та правових підходів до забезпечення рівноправності, що дозволяє визначити ефективні механізми його реалізації.

Протягом історичного розвитку правові системи різних держав стикалися з необхідністю забезпечення рівності громадян незалежно від їхньої національної ідентичності чи територіального походження. Це стимулювало формування правових інститутів, спрямованих на ліквідацію дискримінації та утвердження принципу рівного ставлення до всіх членів суспільства. Еволюція цих норм та механізмів є важливим підґрунтям для подальшого вдосконалення сучасних підходів до захисту прав людини.

Ідея рівноправності громадян має глибокі історичні корені та закріплена в міжнародних актах. Декларація прав людини і громадянина (1789) вперше проголосила рівність усіх людей перед законом, що стало основою сучасного антидискримінаційного права [8]. Цю ідею розвинула Європейська конвенція з прав людини (1950), яка у статті 14 забороняє дискримінацію за етнічною та іншими ознаками, зміцнюючи правові механізми рівності на міжнародному рівні [7]. Універсальна декларація прав людини (1948) закріпила рівноправність як загальновизнану норму, що вплинула на створення десятків міжнародних угод у сфері захисту прав людини [9]. Подальшу деталізацію забезпечила Декларація принципів рівності (2008), що наголосила на необхідності законодавчих механізмів для ефективної боротьби з дискримінацією [7]. Додатковий захист меншин передбачає Декларація ООН про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, що гарантує право на збереження культури, мови та участь у суспільному житті [9].

Ці документи відображають поступову еволюцію правових стандартів рівноправності, яка формує сучасні національні законодавчі системи [9, 6].

Розвиток правових механізмів протидії дискримінації в Україні відбувався поступово, проходячи кілька ключових етапів. Початковий період (1991–1995) спирався на законодавчу базу, успадковану від УРСР, де принцип рівноправності існував переважно на декларативному рівні без дієвих механізмів реалізації. З ухваленням Конституції України у 1996 році та впровадженням нового Кримінального кодексу у 2001 році розпочався етап модернізації (1996–2011), що наблизив національне законодавство до міжнародних стандартів, але не створив комплексної системи протидії дискримінації. Ситуація суттєво змінилася після 2012 року, коли був прийнятий Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації», який закріпив правові основи ефективного захисту рівноправності. Конституція України відіграє ключову роль у гарантуванні цих прав, а її статті 24 і 64 закріплюють рівність громадян і забезпечують її дотримання навіть за умов надзвичайного чи воєнного стану [5, с. 64].

Розвиток правового підходу до визначення національної приналежності та рівноправності в Україні тісно пов'язаний із процесом становлення державності. Декларація про державний суверенітет України заклала концепцію національної державності, проголосивши Україну «суверенною національною державою», що постала завдяки «здійсненню українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення». Водночас документ містить положення про те, що всі громадяни незалежно від національності є єдиним народом України, що підкреслює ідею політичної нації.

Невизначеність у понятті «нація» в сучасному законодавстві створює правові колізії. Конституція України у статті 11 одночасно визнає існування української нації, корінних народів і національних меншин, не пояснюючи, як ці категорії співвідносяться між собою. Використання сполучникової форми у формулюванні створює відчуття розмежування цих груп, що ускладнює правове розуміння національної ідентичності.

Цивільний кодекс України не дає чіткого визначення понять «нація» та «національність», але гарантує право особи на збереження своєї національної самобутності. Водночас у його положеннях відсутній механізм юридичного закріплення чи набуття національної приналежності, що свідчить про нерозробленість цього питання на законодавчому рівні. Національна ідентичність розглядається як особистий вибір громадянина, що визнано й у судовій практиці.

Правова невизначеність у питаннях національної належності та рівноправності створює підґрунтя для дискусій щодо їх правового регулювання. Відсутність чіткої дефініції «нації» та її складових у національному законодавстві ускладнює застосування норм, що регулюють права національних меншин та корінних народів. Це вказує на необхідність подальшого вдосконалення законодавчих підходів до визначення національної ідентичності, що є важливим аспектом забезпечення рівноправності громадян [3, с. 1]. Питання національної приналежності в українському праві регулюється не лише конституційними нормами, а й судовою практикою, що деталізує підходи до його визначення. Верховний Суд України у своїх постановках закріпив принцип, за яким національна належність є особистим вибором громадянина і не залежить від зовнішніх факторів чи рішень державних органів. Це означає, що кожен має право самостійно ідентифікувати свою національність без необхідності офіційного підтвердження з боку держави.

Окреме місце в українському законодавстві має статус корінних народів, визначений Законом України «Про корінні народи України». Його положення встановлюють чіткі критерії для визначення корінного народу, серед яких: автохтонність етнічної спільноти, історичне формування на території України, збереження власної мови і культури, а також наявність традиційних представницьких органів. Важливим аспектом цього закону є те, що корінний народ не може мати власної держави за межами України, що відповідає міжнародним підходам до захисту таких спільнот.

Національна ідентичність, відповідно до судової практики та законодавчих норм, поєднує в собі як особистий вибір громадянина, так і юридично визначений статус для окремих етнічних груп, таких як кримські татари, караїми та кримчаки. Це підкреслює диференційований підхід до правового регулювання питань національної приналежності в Україні, який балансує між свободою особистої ідентифікації та офіційним визнанням корінних народів [4, с. 570].

Законодавче забезпечення рівноправності в Україні ґрунтується на конституційних та кримінально-правових механізмах, що гарантують захист від дискримінації. Конституція України встановлює принцип рівності всіх громадян перед законом, незалежно від національної чи регіональної приналежності. Стаття 24 закріплює заборону будь-яких привілеїв чи обмежень за етнічними, соціальними, мовними та іншими ознаками, що відповідає міжнародним стандартам у сфері прав людини [1].

Окрім загальних правових гарантій, законодавство передбачає відповідальність за порушення принципу рівноправності. Кримінальний кодекс України включає положення, що криміналізують умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі, а також приниження честі та гідності за етнічною ознакою. Це підкреслює не лише декларативний характер правових норм, але й їхню реальну дієвість у захисті рівноправності громадян, що є важливим кроком у забезпеченні ефективного правозастосування та недопущення дискримінації в Україні [2].

Таким чином, забезпечення рівноправності громадян незалежно від національної чи регіональної належності є фундаментальним принципом демократичної правової держави. Історичний розвиток цього питання свідчить про поступове вдосконалення механізмів захисту від дискримінації, що простежується від Декларації прав людини і громадянина 1789 року до сучасних міжнародних правових стандартів. Українське законодавство закріплює ці принципи відповідно до міжнародних норм, однак на практиці їх реалізація стикається з низкою викликів. Для досягнення реальної рівності потрібно не лише вдосконалювати законодавчу базу, а й забезпечувати ефективне правозастосування та розвивати правову культуру суспільства, що сприятиме повному дотриманню принципу недискримінації.

1. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Верховна Рада України. Офіційний сайт. Дата оновлення : 01.01.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001. Верховна Рада України. Офіційний сайт. Дата оновлення : 01.02.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. Верховна Рада України. Офіційний сайт. Дата оновлення : 10.01.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Голобородько В. В., Гаркуша А. Г. Деякі проблемні аспекти правової визначеності поняття «національності» в кримінальному законодавстві України в контексті ст. 161 КК України. Мат. VIII Міжнар. наук.-практ. конфер. (ДДУВС, 15.03.2024). Частина I. С. 569-571.
5. Дац А. О. Протидія дискримінації (кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис. ... д-ра філософії : 081 / Західноукраїнський національний університет Міністерства освіти і науки України ; Тернопіль, 2025. 213 с.
6. Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. Un. 18.12.1992. URL : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-persons-belonging-national-or-ethnic>.
7. Shelton Dinah L. An Introduction to the History of International Human Rights Law. *GW Law Faculty Publications & Other Works*. 2007. 1052 p.
8. The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen. Elysee. URL : <https://www.elysee.fr/en/french-presidency/the-declaration-of-the-rights-of-man-and-of-the-citizen>.
9. The Foundation of International Human Rights Law. Un. URL : <https://www.un.org/en/about-us/udhr/foundation-of-international-human-rights-law>.

**Даніїл ЖУРКО**

аспірант кафедри  
кримінального права та кримінології  
Дніпровського державного  
університету внутрішніх справ  
(м. Дніпро, Україна)

### **СПРИЧИНЕННЯ СМЕРТІ ПОТЕРПІЛОГО ЯК ОБТЯЖУЮЧА ОЗНАКА УМИСНОГО ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ**

До обтяжуючих умисне тяжке тілесне ушкодження обставин, передбачених ч. 2 ст. 121 КК України, належить, зокрема, спричинення смерті потерпілого. Ця ознака визначає підвищений ступінь суспільної небезпечності передбаченого зазначеною статтею діяння, що відображено у санкції кримінально-правової норми.

Зокрема, санкція ч. 1 ст. 121 КК України встановлює мінімальну межу позбавлення волі у п'ять років, а максимальну – у вісім. За наявності обтяжуючих обставин, зокрема спричинення смерті потерпілого, ці межі збільшуються на два роки – сім та десять відповідно (ч. 2 ст. 121 КК України).

КК України, крім загальної норми, яка передбачає відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження, містить і спеціальні норми, кримінальна відповідальність за якими настає у разі спричинення таких тілесних ушкоджень спеціальному потерпілому – особі, додаткові ознаки якої визначені диспозицією відповідної статті. До них належать такі: ч. 3 ст. 345 «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу», ч. 3 ст. 345-1 «Погроза або насильство щодо журналіста», ч. 3 ст. 346 «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча», ч. 3 ст. 350 «Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок», ч. 3 ст. 377 «Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного», ч. 3 ст. 398 «Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи», ч. 2 ст. 405 «Погроза або насильство щодо начальника» КК України [1].

Аналіз цих кримінально-правових норм свідчить про відсутність у складах передбачених ними кримінальних правопорушень такої ознаки, як спричинення смерті потерпілого. Інакше кажучи, законодавець не визнає спричинення смерті обтяжуючою ці діяння обставиною.

У зв'язку з цим виникає питання кваліфікації діянь, які полягають в умисному спричиненні тяжкого тілесного ушкодження спеціальному потерпілому у зв'язку з виконанням цим потерпілим службових обов'язків (наприклад, працівникові